

ЧИТАЛАЧКЕ НАВИКЕ СРЕДЊОШКОЛАЦА У СРБИЈИ*

*Зора Крњаић, ** Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић*
Институт за психологију, Филозофски факултет, Београд

Апстракт. У оквиру истраживачке студије о слободном времену, интересовањима, културним потребама и навикама средњошколаца посебно су испитиване њихове читалачке навике. Циљ рада је да сагледамо читалачке навике средњошколаца које се испољавају у различитим медијима, пре свега, кроз читање књига, али и кроз читање штампе и коришћење интернета и да утврдимо њихову повезаност. Истраживање је извршено на основу упитника на узорку од 2426 ученика из 26 средњих школа из девет градова у Србији. Резултати о развијености читалачких навика наших средњошколаца говоре да: 12% ученика не чита; 21% чита само обавезну лектуру; 40% чита лектуру и понекад књиге које нису обавезне; 20% чита лектуру, а често и друге књиге; а 7% су пасионирани читаоци. Средњошколци немају формирану навiku коришћења услуга библиотека, а најчешће читају популарну литературу и популарну науку. Најчитанији текстови у штампи се односе на разоноду и спорт. Развијеније читалачке навике средњошколаца повезане су са читањем рубрика које се односе на културу у дневним новинама, читање научнопопуларних часописа и коришћење едукативних компјутерских софтвера. Педагошке импликације рада указују да је неопходо развијати читалачке навике ученика кроз наставу и учење и подстицати ученике да користе и књиге и савремене медије у сазнајне сврхе.

Кључне речи: средњошколци, слободно време, читалачке навике, штампа, интернет.

О читању и читалачким навикама младих у слободно време

Живимо у времену у коме се способност да разумемо и користимо различите врсте текстова захтева у различитим ситуацијама. Савремена схватања читања наглашавају интерактивну природу процеса читања и конструктивистичку природу процеса разумевања прочитаног текста (Kirsch *et al.*, 2002). Контекст или ситуација може да буде дефинишућа

* *Напомена.* Рад је урађен у оквиру пројекта „Свакодневица младих у Србији: снимак буџета времена” на иницијативу Министарства омладине и спорта, али је и резултат рада на пројекту „Идентификација, мерење и развој когнитивних и емоционалних компетенција важних друштву оријетнисаном на европске интеграције” (бр. 179018) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

** E-mail: zkrnjaic@f.bg.ac.rs

карактеристика за разматрање читалачке писмености, читања и читалачких навика. У овом раду бавимо се читалачким навикама младих у контексту слободног времена.

Најопштије говорећи слободно време („leisure time“) младих је период када млади бирају шта желе да раде и са ким желе да проводе то време (Eurostat statistical books: youth in Europe – A statistical portrait, 2009). То је део времена које је на располагању по испуњавању дневних обавеза и може се односити на доколицу, али и на полуслободно време (Mrda, 2004) које обухвата активности које се зависно од ситуације могу сврстати и у слободно време и у обавезе као, на пример, читање лектире.

Истраживања у различитим срединама потврђују да је слободно време важно, јер помаже младима да остваре читав низ позитивних исхода за њихов социјални, емоционални, физички, професионални, когнитивни и грађански развој и ангажман (Eurostat statistical books: youth in Europe – a statistical portrait, 2009). Слободно време младих и активности у том периоду важно је проучавати због вишеструких функција које за развој има период који омогућава појединцу да изабере и организује своје време. Оно за младе има функцију одмора, забаве и развоја личности (Dumazedier, 1967, према: Пишин, 2002), а управо је читање једна од активности кроз коју могу да се остварују наведене, за развој важне, функције слободног времена.

Истраживања слободног времена младих могу да се класификују на различите начине. Један од начина разликује истраживања која у фокусу имају поједине активности младих током слободног времена и која посматрају њихову учесталост уз евентуалне теоријске категоризације од оних, малобројнијих, која трагају за својеврсним обрасцима понашања младих (Пишин, 2007; Степановић *et al.*, 2009а).

У различитим истраживањима која се баве слободним временом младих читање је одређивано на различите начине. Пре свега, читање се сврстава у сазнајне активности и посматра као допуна или својеврсни продужетак школских активности и када није део школских обавеза. Ово се односи и на ситуације у којима се читање разматра као посебна активност, или у склопу неког сложаја као једна од активности у оквиру академског обрасца (Степановић *et al.*, 2009а) или као део елитног обрасца (Пишин, 2007). Академски образац понашања провођења слободног времена, издвојен на основу факторске анализе, поред развијених читалачких навика обухвата читање научнопопуларних часописа и посећивање институција културе (Степановић *et al.*, 2009а). Читање се одређује и као стваралачка, креативна активност уз писање, сликање и

свирање (Mrđa, 2004), а и као облик приватне активности потрошње, односно приватне (in-door) културне рецепције која се најчешће одвија код куће (Cvetičanin, 2007). Читалачке навике можемо посматрати и као један од видова културних навика које по Цветичанину представљају актуализована културна интересовања.

Колико и шта млади читају? Истраживања на узорку Европљана узраста од 15 до 30 година говоре да читање заузима треће место на листи активности којима се млади уобичајено баве у свом слободном времену (Looking behind the figures: the main results of the Eurobarometer 2007 survey on youth, 2007). Читање као уобичајена активност следи одмах после бављења спортом и дружења с пријатељима. Прецизније 25% младих из узорка каже да у слободно време чита књиге, а то је нешто више од оних за које је уобичајена активност коришћење интернета и играње игрица (21%) или гледање телевизије (19%), на пример.

Избор књига, како говоре подаци различитих истраживања, разликује се у појединим периодима када је реч о ауторима и насловима (Pešić i Stepanović, 2004; Pejić i sag., 2007), а за популарност појединих књига и наслова важне су препоруке вршњака (Hopper, 2005).

Девојке више читају књиге од младића (Looking behind the figures: the main results of the Eurobarometer 2007 survey on youth, 2007), а више читају и часописе (Hopper, 2005) и преферирају активности које су везане за културу и којима се баве самостално, мада овај однос зависи и од њихове популарности у друштву вршњака (de Bruyn & Cillessen, 2008). Истраживања у нашој средини потврђују општи тренд да су девојчице успешније од дечака у домену читања (Baucal i Pavlović Babić, 2010) и да више читају. На узрасту од 15 до 19 година утврђене су, с обзиром на пол, изненађујуће стабилне и значајне разлике на нивоу свакодневних активности у погледу читања (Videnovic *et al.*, 2010) и када је реч о обрасцима понашања (Stepanović i sag., 2009a) и прилично упадљиве разлике у погледу омиљених књига (Istraživanje tržišta knjiga u Srbiji, 2006).

За формирање и развој читалачких навика деце и младих важан је однос њихове породице према књигама и читању од раног узраста, а од поласка у школу па током читавог школовања важно је колико се и на који начин користе уџбеници, књиге и други извори знања у настави, важан је и избор уџбеника, књига и лектире, однос наставника према књигама, приступачност и опремљеност библиотека. Подаци, добијени на узорку старијих ученика основних школа, говоре да наставници ретко користе додатне изворе информација као што су књиге, часописи, енциклопедије или интернет. Прецизније само 10% ученика наводи да

њихови наставници користе додатна средства за рад на часу (Pešić i Stepanović, 2004). Ова средства имају посебну вредност јер између осталог код ученика граде интелектуалне навике и културу служења књигом и другим изворима знања. Школске библиотеке у нашој земљи углавном су лоше опремљене, и то не толико по обиму већ више по квалитету књига (Sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u SRJ, 2001).

Проблем

Овај рад је део опсежне емпиријске студије „Свакодневица младих у Србији: снимак буџета времена” коју је спровео Институт за психологију Филозофског факултета у Београду, на иницијативу Министарства омладине и спорта. Студија се бави различитим сегментима слободног времена средњошколаца у Србији: њиховим интересовањима (која се односе на музику, спорт, филм, хоби, ваншколске и ваннаставне активности, коришћење компјутера и мобилних телефона), навикама које се односе на рецепцију садржаја из културе (књиге, штампа, посете институцијама културе), медијима које прате (ТВ, радио, штампа, интернет), учешћем у различитим организацијама, узорима и идолима.

Читалачке навике средњошколаца у слободном времену један су од сегмената студије. За истраживачки проблем овога рада читалачке навике средњошколаца су издвојене због значаја који имају за процес учења у школском контексту, за развој културе служења књигом и за коришћење извора знања из различитих медија што је важно и за развој активног и критичког односа према знању и информацијама.

Циљ рада је да сагледамо читалачке навике средњошколаца које се испољавају у различитим медијима, пре свега, кроз читање књига, али и кроз читање штампе и коришћење интернета и да утврдимо њихову повезаност. Занимало нас је колико и шта средњошколаци читају у слободном времену, колико читају књиге, укључујући лектуру као обавезно школско штиво и друге књиге које читају по свом избору, које часописе и рубрике у дневним новинама прате и да ли је читање књига повезано са читањем штампе и различитим начинима на које ученици најчешће користе компјутер и интернет.

Метод

Варијабле. Истраживање није експерименталног типа, па се не може говорити о зависним и независним варијаблама у строгом смислу. Навика читања књига средњошколаца је кључна варијабла овога рада и она се

условно може посматрати као зависна варијабла. Она је у истраживању операционализована преко питања у коме се од ученика тражи да процене своје читалачке навике тако што ће међу понуђеним одговорима изабрати онај који их најбоље описује. Наиме, ученици су процењивали своје читалачке навике бирајући један од пет одговора: (1) уопште не читам књиге; (2) читам само лектуру; (3) читам лектуру и понекад књиге које нису обавезне; (4) читам лектуру, а често читам и друге књиге; (5) готово увек читам неку књигу.

Други испитивани показатељи и аспекти читалачких навика средњошколца у овом раду су: број књига које су прочитали за време распуста, врсте књига које (најчешће) читају, број ученика који су учлањени у неку библиотеку, број књига које позајмљују у току месец дана, разлози због којих не користе услуге библиотеке, читаност појединих рубрика у дневним новинама и појединих врста часописа и најчешћи начини на које ученици користе компјутер односно интернет.

У раду су коришћене и социодемографске варијабле, које условно речено могу имати статус независних варијабли, односно подаци о ученицима из упитника (узраст, пол ученика, тип школе коју похађа, школски успех ученика, ниво образовања мајке и ниво образовања оца) и процене ученика о односу њихове породице према књигама и читању.

Упитник. Истраживање је извршено на основу упитника који обухвата податке о ученику и његовој породици и питања о слободном времену ученика, која су сврстана према разлитчитим областима као што су: музика, филм, коришћење компјутера и мобилних телефона, спорт, ваншколске и ваннаставне активности, забава и тако даље. Посебан блок питања посвећен је истраживању читалачких навика ученика, пре свега, читању књига. Од ученика је тражено да процене своје читалачке навике (заокруживањем једног од понуђених одговора), да упишу број књига које су прочитали за време распуста (школска лектира и књиге које су сами изабрали), да одговоре колико често читају сваку од понуђених врста књига, да процене однос своје породице према књигама и читању (заокруживањем само једног од понуђених одговора), да одговоре да ли су учлањени у неку библиотеку, ако јесу колико често позајмљују књиге, а ако нису учлањени ни у једну библиотеку, који су разлози за то (да заокруже све понуђене одговоре који важе за њих).

Упитником су обухваћена и питања која се односе на читање штампе и то колико често ученици читају поједине рубрике у дневним новинама (од никад до свакодневно) и које врсте часописа читају и колико редовно (од никад до редовно). Из блока питања која се односе на коришћење компјутера, за овај рад, коришћени су одговори на питање

о томе колико често (од никад до сваког дана преко четири сата) ученици користе компјутер за сваки од разлога који су наведени.

Узорак. Истраживање је извршено на узорку од 2426 ученика из 26 средњих школа (I-IV разреда) узраста од 15 до 19 година, што чини 0.8 % укупне популације средњошколаца у Србији. Узорком су обухваћени ученици из северног, централног и јужног дела Србије. У оквиру сваког дела испитивање је обављено у три града (велики, средњи и мали). Испитаници су из различитих типова школа: гимназије, четворогодишње и трогодишње стручне школе. У свакој школи испитано је по два одељења сваког разреда, укупно 97. Узорак чини 59% девојака и 41% младића. По својим карактеристикама узорак је пригодног типа, а укључени су ученици из различитих средина и типова школа. Број школа у којима је извршено истраживање у појединим местима одговарао је величини места. Узимајући све ово у обзир, као и величину узорка, може се рећи да добијени налази могу дати слику о читалачким навикама средњошколаца у Србији.

Начин испитивања. Упитник су задавали психолози стручни сарадници, запослени у изабраним средњим школама, за време наставе у току два школска часа. Ученици су учествовали добровољно, а упитнике су попуњавали анонимно. Истраживање је обављено крајем 2007. године.

Статистичке процедуре. Урађена је дескриптивна статистика (проценти), повезаност варијабли изражена је Пирсоновим коефицијентом за нумеричке варијабле и Крамеровим коефицијентом за категоријске варијабле и урађена је анализа варијансе. Када варијансе нису биле хомогене, примењен је непараметријски пандан Mann Whitney тест (када су разматране читалачке навике с обзиром на пол), када варијансе између група нису биле хомогене, уместо анализе варијансе урађен је непараметријски Kruskal-Wallis Test (када је анализирана повезаност између читања књига са читањем штампе и уобичајеним начинима на које средњошколци користе компјутер).

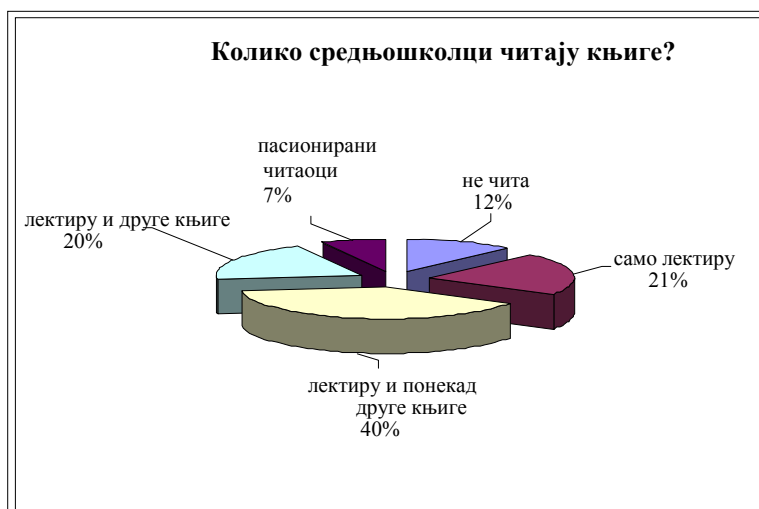
Резултати

На питање како најчешће проводе слободно време, показало се да свега 8.4% средњошколца наводи читање књига као једну од три најчешће активности у оквиру свог слободног времена, а 6.5 % наводи читање часописа. Средњошколци најчешће проводе слободно време дружећи се са пријатељима (за 47.6 % ученика то је једна од три најчешће активности) и гледајући телевизију (45.8%), а потом следи комуницирање мобилним телефоном, како наводи трећина испитаника из узорка.

Читање књига

Читалачке навике у ужем смислу. Кључни показатељ читалачких навика у овом истраживању су самопроцене ученика које су они давали бирајући једну од пет понуђених тврдњи која најбоље описује њихове читалачке навике. У Графикону 1 представљени су одговори.

Графикон 1: Читалачке навике средњошколаца

Како видимо, чак 12% ученика уопште не чита, а 21% њих чита само обавезну лектуру. Група ученика (40%) који читају лектуру и понекад и књиге које нису обавезне је најбројнија. Око петине ученика чита лектуру, а често и друге књиге, а најмалобројнија је група пасионираних читалаца који готово увек читају неку књигу (око 7%).

Читалачке навике су разматране с обзиром на пол. Како варијансе нису биле хомогене, примењен је непараметријски Mann Whitney тест и утврђено је да девојчице имају значајно развијеније читалачке навике од дечака ($U=422391.50$; $p=0.000$). У погледу расподеле, у односу на очекиване фреквенције више дечака има у групи оних који читају само лектуру, односно само оно што је обавезно, а више девојчица има у категорији пасионираних читалаца ($\chi^2 = 303.211$; $df=4$; $p=0.000$). Ова повезаност је умереног интензитета (Крамеров коефицијент $V=0.355$).

С обзиром на тип школе, показало се да ученици гимназија имају значајно развијеније читалачке навике од ученика средњих стручних школа ($\chi^2 = 231.675$; $df=2$; $p=0,000$). У односу на очекивану расподелу

ученика по категоријама најупечатљивије одступање се испољава у категорији оних који читају само лектуру и ту има ученика средњих четворогодишњих стручних школа више од очекиваног броја.

Број прочитаних књига за време распуста. Током летњег распуста, највећи број средњошколаца није прочитао ниједну књигу. Неку од књига из школске лектуре прочитало је 44.5% средњошколаца, а и они најчешће само једну или евентуално две књиге (око 18% прочита једну, а 12% прочита две књиге). Изузетно су ретки они ученици који су током два месеца распуста прочитали неколико књига из лектуре. Када је реч о књигама које нису предвиђене обавезном литературом, нешто је мање неповољна општа слика јер је око 63.8% средњошколаца прочитало неку књигу (око 16% ученика једну, а 17% две књиге).

Утврђене су значајне разлике у броју прочитаних књига које нису део школске лектуре, с озбиром на пол и тип школе, док за књиге из лектуре те разлике нису утврђене. Девојчице су прочитале више књига од дечака ($F=146.005$; $df_1=2359$; $df_2=1$), у просеку три књиге, а дечаки по једну. Утврђене су разлике с обзиром на тип школе ($\chi^2 = 158.694$; $df=2$; $p=0.000$), тако да су најмање књига прочитали ученици средњих стручних трогодишњих школа, у просеку једну књигу, потом ученици средњих стручних четворогодишњих школа, у просеку две књиге и највише ученици гимназија, просечно три књиге.

Табела 1: Које врсте књига најчешће читају средњошколци?

Врсте књига	Учесталост читања			
	никад	ретко	повремено	често
Популарна литература	27.1%	24.4%	27.1%	21.4%
Књиге из области популарне науке	44.4%	26.8%	18.2%	10.7%
Књиге посебне уметничке вредности	45.3%	27.9%	18.3%	8.5%
Поезија	44.4%	37.5%	13.7%	4.3%

Најчитаније врсте књига. Одговори средњошколаца, како је приказано у Табели 1, показују да је најчитанија популарна литература: бестселери, научна фантастика, „кримићи“, авантуристички или љубавни романи. Потом следе књиге из популарне науке као што су: мистерије света, историјске књиге и популарна психологија; а затим књиге посебне уметничке вредности, односно дела признатих писаца и дела која су добила књижевне награде. Ученици најмање читају поезију.

Ученичка процена односа њихове породице према књигама и читању. Ученици су заокруживали један од понуђених одговора који описује однос њихове породице према књигама и читању. Највећи број средњошколца перципира да њихова породица и укућани не читају.

Овај налаз се односи на оне ученике који опажају да се у њиховој породици не чита, мада се декларативно цене књиге, што важи за чак 60% испитаника, и на оне који износе да се у њиховој породици ретко читају књиге и да се притом не сматра да је то посебно важно (око 11%). О књигама се уопште и не прича у породицама око 7% ученика. Књиге се цене и читају у породицама 22% ученика.

Навика коришћења услуга библиотеке. У неку од библиотека учлањено је око 62% ученика. Мада у току месеца у просеку најчешће позајмљују по две књиге, речит је податак да међу ученицима који су учлањени око 15 % и не позајмљује књиге, односно не користи услуге библиотеке. Међу онима који позајмљују књиге из библиотеке око 18% средњошколаца то чини једном месечно, а око 20% два пута месечно. Још је мањи број ученика који чешће позајмљује књиге.

Разлози због којих ученици нису учлањени ни у једну библиотеку. Зашто око 38% ученика средњих школа није учлањено ни у једну библиотеку? Испитаницима су понуђени разлози и могућност да заокруже све одговоре који важе за њих на основу којих је сачињен ранг разлога. Подаци говоре да се око 19% ученика сналази како да дође до књиге не користећи притом услуге библиотеке. Око 17% средњошколаца изјављује да не воли да чита, а око 7% да их мрзи да одлазе у библиотеку и воде рачуна о роковима за враћање књига. Низ разлога који се односе на непостојање услова важни су за мање од 5 % ученика. У ту групу убрајамо следеће разлоге: у близини не постоји ниједна библиотека (важно за 4.9% ученика); у библиотеци нема књига које их занимају (важно за 4.3% ученика); нељубазно особље библиотеке (важно за 2.4 % ученика); нема новца за чланарину (1.7 % ученика).

Повезаност читалачких навика и социодемографских варијабли. На основу Пирсоновог теста корелације утврђене су статистички значајне корелације читалачких навика средњошколаца са следећим социодемографским варијаблама: број прочитаних књига за време летњег распуста које нису део школске лектуре (највиша добијена корелација $r=0.59$; $p=0.01$), школски успех ($r=0.32$; $p=0.01$), ниво образовања мајке ($r=0.15$; $p=0.01$), ниво образовања оца ($r=0.14$; $p=0.01$) и број прочитаних књига током распуста које су део лектуре ($r=0.14$; $p=0.01$).

Читаност штампе

У дневним новинама средњошколци најчешће читају рубрике које се односе на разоноду, спорт и црну хронику, а најмање су заинтересовани за политику. Рубрике које се односе на живот славних, хороскоп,

моду, савете из медицине и психологије редовно прати око 70% ученика (свакодневно чита око 43% ученика, а два до три пута недељно 27% ученика), рубрике о спорту редовно прати око 57% ученика (свакодневно чита 38% ученика, а два до три пута недељно 18.6%). Ученици радо читају и црну хронику. Око 48% ученика прилично редовно прати оно што се у новинама објављује о несрећама, убиствима и криминалу. Средњошколци чешће читају рубрике које се односе на популарну науку него што читају рубрике из културе (42% у односу на 28% ученика). Притом, око 65% ученика никад не чита рубрике које се баве политичким темама, а 35% никад не чита рубрике из културе.

Средњошколци најчешће читају часописе за младе (57.2 %) и различите часописе намењене одмору и разоноди, пре свега, из области спорта (55.1%) и часописе са хороскопима, енигматиком и тестовима (45.7), као и магацине о животу славних и догађајима на естради (42.7%). Око трећине ученика повремено и редовно прати научнопопуларне часописе (на пример, Национална географија и Политикин забавник). Мање су читани музички часописи, компјутерски и часописи из области технике, часописи о филму, стрипови и љубавни викенд романи. А на самом зачељу су часописи о културним дешавањима (на пример, Yellow Cab).

*Повезаност читања књига са читањем штампе
и коришћењем компјутера*

Анализирана је повезаност између читања књига, у истраживању одређено као читалачке навике у ужем смислу, са читањем штампе и уобичајеним начинима на које средњошколци користе компјутер. Пошто варијансе између група нису биле хомогене, уместо анализе варијансе урађен је непараметријски Kruskal-Wallis Test. У Табели 2 збирно су приказани резултати χ^2 анализа.

Табела 2: Повезаност читања књига са читањем штампе

Дневне новине			
Рубрике	χ^2	df	p
Култура	370.593	4	0.00
Популарна наука	217.941	4	0.00
Разонода	106.945	4	0.00
Часописи и магацини			
Области	χ^2	df	p
Популарна наука	257.217	4	0.00
Култура	138.158	4	0.00
Естрада	59.458	4	0.00

Читалачке навике средњошколаца највише су повезане са навикама читања рубрика које се односе на културу у дневним новинама и читањем научнопопуларних часописа, а затим по интензитету повезаности следи читање рубрике из популарне науке у дневним новинама па читање часописа из области културе. Све наведене рубрике и часописе највише читају ученици који готово увек читају неку књигу, а најмање они који уопште не читају књиге, по редоследу који прати опадање читалачких навика.

За разлику од тема из културе и науке, читање садржаја забавног карактера у мањој мери је повезано са читалачким навикама у ужем смислу. Кад је реч о рубрикама у дневним новинама, које се односе на разоноду, разлика се испољава и у томе што их највише прате ученици који читају лектуру, а често и друге књиге.

Мазгазине о животу славних и догађајима на естради, такође, највише читају средњошколци који читају лектуру, а често и друге књиге, а потом они који читају лектуру и понекад књиге које нису обавезне, па они који иначе највише читају књиге, затим они који читају само обавезну лектуру и најмање они који не читају ни књиге.

Табела 3: Повезаност читалачких навика средњошколаца са начинима на које најчешће користе рачунар

Употреба рачунара			
Употреба рачунара	χ^2	df	p
Едукативни софтвери	232.599	4	0.00
Писање докумената	146.139	4	0.00
PC игрице	81.549	4	0.00
Читање блогова	51.103	4	0.00
Преграживање сајтова	43.525	4	0.00
Преузимање садржаја са интернета	18.151	4	0.00
Разговор на мрежи („чет“)	9.673	4	0.05

Како се види у Табели 3, са читалачким навикама средњошколаца највиши интензитет повезаности, с обзиром на употребу компјутера, остварује се кроз коришћење *едукативних софтвера* и коришћење компјутера за *писање докумената*, а најмање кроз разговор на мрежи („чет“).

У едукативне сврхе (на пример, за приступ и коришћење уџбеника, енциклопедија и атласа) компјутер највише користе они ученици који готово увек читају неку књигу и који читају лектуру а често читају и друге књиге, потом по редоследу који прати опадање читалачких навика. За *PC игрице* важи обрнути редослед, што ученици више читају то мање играју ове игрице.

Могућности претраживања сајтова и читање блогова најчешће користе средњошколци који највише читају. Тренд је такав да они који не читају, чешће претражују сајтове и читају блокове од оних који читају само оно што морају – лектиру.

За разговор на мрежи важи, мада је резултат на граници значајности ($p=0.046$), да више „четују“ они који највише читају, ученици који готово увек читају неку књигу и који поред лектире често читају и друге књиге. Затим, они који не читају књиге, па они који поред лектире понекад читају и неке друге књиге и најмање они који читају само обавезно штиво – лектиру.

Компјутер за писање докумената и за преузимање садржаја са интернета највише користе они који читају лектиру, а често читају и друге књиге. Дакле, више и од пасионираних читаоца који готово увек читају неку књигу, потом они који читају лектиру и понекад читају и књиге које нису обавезне. Разлика у уобичајеним и најчешћим начинима коришћења компјутера испољава се код две групе са најмање развијеним читалачким навикама. Компјутер за писање докумената најмање користе они који готово не читају књиге, а најмање преузимају садржаје са интернета (музику, филмове, програме и књиге са интернета) они који читају само обавезну лектиру. Играње игрица на интернету није повезано са читалачким навикама.

Дискусија

Резултати овог истраживања, пре свега, сугеришу да је оправдано да се издвоји посебан аспект, приватна културна рецепција (in-door), која се најчешће одвија путем медија и код куће, и да је неопходно уважити садржај активности читања и прецизно га одредити. Да је садржај активности битан, показало се код свих разматраних видова читања средњошколаца: читање књига, штампе и коришћење интернета. Један од основних налаза јесте и да су средњошколци хетерогена категорија читалаца (Крнјаић, 2008), а да је најбројнија група ученика (око 40% узорка) који читају лектиру и понекад и књиге које нису обавезне.

За већину средњошколаца у Србији читање није једна од преферираних активности. Ипак и у другим срединама, у односу на „самотњачке“ активности као што је читање, млади генерално преферирају социјалне активности (de Bruyn & Cillessen, 2008; Eurostat statistical books: youth in Europe - A statistical portrait, 2009). Резултати неких студија говоре и да адолесценти не читају мање него раније и да не постоји пад у

читалачким навикама, поготово кад је реч о појединим књижевним врстама, као што је, на пример, научна фантастика (Норрег, 2005).

Подаци говоре да средњошколци ретко читају током распуста, када имају највише слободног времена и када је оно најмање структурирано. Притом, број прочитаних књига током летњег распуста у приличној мери одражава читалачке навике средњошколаца поготово кад је реч о књигама ван лектире. Развијеније читалачке навике повезане су са вишим школским успехом ученика, вишим нивоом образовања мајке и вишим нивоом образовања оца и типом школе коју похађају ученици. Најмање читају ученици средњих стручних трогодишњих школа, више од њих читају ученици средњих стручних четворогодишњих школа, а највише ученици гимназија. Девојчице имају значајно развијеније читалачке навике од дечака, што је у складу са налазима добијеним у другим срединама (Looking behind the figures: the main results of the Eurobarometer 2007 survey on youth, 2007) и код нас (Videnovic *et al.*, 2010).

Узраст средњошколаца није се показао као варијабла повезана са читалачким навикама као и код Илишин (Zvonarević, према: Пишин, 2007). Међутим, треба имати на уму да су сви испитаници средњошколци и да је за ваљано истраживање значаја узраста за развијеност читалачких навика и тумачење њихове повезаности потребно обухватити шири узрастни распон. Гледано по броју прочитаних књига током распуста, укључујући књиге из лектире и ван лектире, на овом узорку средњошколаца показало се да с узрастом тај број опада.

Читалачке навике средњошколаца повезане су са образовањем њихових родитеља и са начином на који ученици виде однос својих родитеља и породице према књигама и читању. Да подсетимо да чак 60% средњошколца опажа да се у њиховој породици не чита иако се декларативно цене књиге. Осим тога, за сагледавање развијености читалачких навика данашњих младих неопходно је имати у виду да су одрастали у време друштвене кризе у којој су културнопотпорни ситеми били урушени (Plut i Krnjić, 2004).

Подаци добијени о коришћењу услуга библиотеке и посебно разлози некоришћења говоре да средњошколци немају формирану навiku коришћења услуга библиотеке. Овај налаз не чуди када имамо у виду податке о кућним библиотекама у нашој средини (Cvetičanin, 2007), стање наших школских библиотека (Sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u SRJ, 2001) и доминантне начине рада у школама који не подстичу кутуру коришћења књига (Pešić i Stepanović, 2004).

Средњошколци најчешће читају популарну литературу и популарну науку, мање књиге посебне уметничке вредности, а најмање поезију

што потврђује налазе истраживања у нашој средини (Pejić i sar., 2007; Istraživanje tržišta knjiga u Srbiji, 2006; Stepanović i sar., 2009). Они који највише читају књиге, више од осталих читају и штампу. Са развијенијим читалачким навикама иде праћење садржаја из културе, пре свега, у дневним новинама и читање часописа који се односе на популарну науку.

Када је реч о читању штампе, највећи број ученика није заинтересован за политичка дешавања и свакодневицу. Важан је податак да око трећине ученика из узорка повремено или редовно прати научнопопуларне часописе. Ипак, теме које највише занимају средњошколце односе се на спорт и живот славних. Најчитаније рубрике у дневним новинама везане су за разоноду, спорт и црну хронику. Ови налази су у складу са неким ранијим налазима добијеним у нашој средини који се односе на тренд окретању свету естраде и забаве (Jarić, 2003) о чему сведоче и налази везани за категорије идола, као и разлози због којих се млади угледају на њих (Stepanović i sar., 2009b).

Приказани резултати сведоче и о повезаности читалачких навика и навика коришћења компјутера и указују да је при разматрању навика читања књига и коришћења компјутера неопходно одредити сврху употребе компјутера, а пре свега да ли се ради о едукативним садржајима или забави. Показало се да они који највише читају књиге најчешће користе компјутер у сазнајне сврхе (едукативне софтвере, претражују сајтове и сл.). Средњошколци који изјављују да готово уопште не читају у односу на оне који читају само лектуру чешће користе интернет за претраживање сајтова, читање блогова и скидање музике и филмова. Ученици који читају само „оно што морају“, обавезну лектуру, најмање користе интернет за забаву.

Резултати показују да иако нове технологије заузимају значајно место у животу припадника „Google“ генерације, употреба компјутера није заменила традиционалне форме читања. Управо средњошколци, који највише читају књиге, више од осталих користе и компјутер у едукативне сврхе.

Налази овога рада имају значајне педагошке импликација. Они указују да је неопходно развијати читалачке навике ученика кроз процес наставе и учења и подстицати ученике да користе књиге и савремене медије. Развијање читалачке писмености и културе коришћења књиге омогућавају ученицима да и ван школског контекста и кроз активности у слободном времену буду у стању да користе и друге изворе знања и да трагају за информацијама у штампи и на интернету.

Неопходно је користити различите могућности савремених технологија као подршку за развијање и обогаћивање читалачких навика

mladih (na primer, moguћnosti elektronског читања књига, повезивање и „умрежавање“ читалаца за размену идеја и ставова о прочитаном и тако даље), „приближити“ библиотеке млађим генерацијама и преиспитати избор обавезне лектуре.

Коришћена литература

- Baucal, A. i D. Pavlović Babić (2010): *PISA 2009 u Srbiji: prvi rezultati – Nauči me da mislim, nauči me da učim*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Cvetičanin, P. (2007): *Kulturne potrebe, navike i ukus građana Srbije i Makedonije*. Niš: Odbor za građansku inicijativu.
- De Bruyn, E.H. & A.H.N. Cillessen (2008): Leisure activity preferences and perceived popularity in early adolescence, *Journal of Leisure Research*, Vol. 40, No. 3, 442-457.
- Eurostat statistical books: youth in Europe - A statistical portrait* (2009). Eurostat European Commission.
- Hopper, R. (2005): What are teenagers reading? Adolescent fiction reading habits and reading choices, *Literacy*, 113-120.
- Ilišin, V. (2002): Interesi i slobodno vrijeme mladih; u V. Ilišin i F. Radin (prir.): *Mladi uoči trećeg milenija* (269-301). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Ilišin, V. (2007): Slobodno vrijeme i interesi mladih; u V. Ilišin i F. Radin (prir.): *Mladi: problem ili resurs* (179-201). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Istraživanje tržišta knjiga u Srbiji* (2006). Beograd: MC Most. Retrieved February, 12, 2011 <http://digital.nb.rs/pdf/Istrazivanje%20trzista%20knjiga%20u%20Srbiji.pdf>.
- Jarić, I. (2003): Generacija R: pogled iz ugla mladih; u Z. Golubović, I. Spasić i Đ. Pavićević (prir.) *Politika i svakodnevni život: Srbija 1999-2002* (271-284). Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i Biblioteka „Disput“.
- Kirsch, I., J. de Jong, D. Lafontaine, J. McQueen, J. Mendelovits & C. Monseur (2002): *Reading for change. Performance and engagement across countries. Results from PISA 2000*. OECD.
- Krnjaić, Z. (2008): Čitalačke navike i preferencije srednjoškolaca, *Empirijska istraživanja u psihologiji*, knjiga rezimea str. 30, 07-08.02.2008. Beograd: Institut za psihologiju.
- Looking behind the figures: the main results of the Eurobarometer 2007 survey on youth* (2007). European Commission, Education and Culture DG.
- Mrđa, S. (2004): Kulturni habitus omladine; u M. Nikolić, S. Mihailović, S. Tomanović, S. Ignjatović, Z. Šram, D. Popadić, J. Marković, J. Kijevečanin, S. Gredelj, S. Mrđa, A. Jugović i D. Mojić (prir.): *Mladi zagubljeni u tranziciji* (157-175). Beograd: CPA/CPS.
- Pejić, A., B. Džida, J. Pantić, i J. Nikolić (2007): *Analiza čitanja domaće lektire za učenike gimnazija, pilot istraživanje*. Beograd: Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja i Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Pešić, J. i I. Stepanović (2004): Škola kao sredina za učenje: učenička percepcija i njihove strategije; u D. Plut i Z. Krnjaić (prir.): *Obrazovanje i društvena kriza: dokument o jednom vremenu* (24-69). Beograd: Institut za psihologiju.
- Plut, D. i Z. Krnjaić (prir.) (2004): *Obrazovanje i društvena kriza: dokument o jednom vremenu*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u SRJ* (2001). Beograd: UNICEF.
- Stepanović, I., M. Videnović i D. Plut (2009a). Obrasci ponašanja mladih tokom slobodnog vremena, *Sociologija*. Vol. LI, No. 3, 247-261.
- Stepanović I., D. Pavlović Babić i Z. Krnjaić (2009b). Uzori i idoli srednjoškolaca u Srbiji, *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, God. 41, Br. 2 (401-417). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

Videnovic, M., J. Pešić i D. Plut (2010): Young people's leisure time: gender differences, *Psihologija*, Vol. 43, Br. 2, 199-214.

Примљено 31.07.2011; прихваћено за штампу 16.11.2011.

Zora Krnjaić, Ivana Stepanović and Dušica Pavlović Babić
READING HABITS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN SERBIA

Abstract

Within the research study about free time, interests, cultural needs and habits of secondary school students, their reading habits were studied in particular. The paper is aimed at exploring the reading habits of secondary school students, which are expressed through different media, first and foremost, through book reading, as well as through reading the press and using the internet, and to determine the connection between them. The research was conducted by means of a questionnaire on the sample of 2426 students from 26 secondary schools from nine Serbian towns. The results referring to the level of development of reading habits of our secondary school students indicate that: 12% of students do not read; 21% read only the required reading; 40% read the required reading and occasionally the books that are not required; 20% read the required reading and often other books as well; and 7% are passionate readers. Secondary school students do not have a formed habit of using library services and most frequently read popular literature and popular science. The most frequently read texts in the press refer to leisure and sports. More developed reading habits of secondary school students are related to reading the sections on culture in daily newspapers, reading popular science magazines and using educational software. Educational implications of the paper indicate that it is necessary to develop students' reading habits through teaching and learning and to encourage students to use both books and the modern media for learning purposes.

Key words: secondary school students, free time, reading habits, press, internet.

Зора Крњач, Ивана Степанович и Драгица Павлович-Бабич
ЧИТАТЕЛЬСКИЕ НАВЫКИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНИХ ШКОЛ В СЕРБИИ

Резюме

В рамках более комплексного исследования свободного времени, интересов, культурных потребностей и навыков учащихся средних школ особое внимание привлекли их читательские навыки. Цель предлагаемой работы – рассмотреть читательские навыки учащихся средних школ, проявляющиеся в разных формах, прежде всего в чтении книг, журналов и использовании сети интернета, и выявить их взаимосвязанность. Исследование было проведено на основании вопросника, на корпусе 2426 испытуемых – учащихся 26 средних школ из девяти городов в Сербии. Результаты исследования читательских навыков наших

учащихся средних школ показывают, что 12% учащихся ничего не читает; 21% читает только обязательные книги для домашнего чтения; 40% читает обязательные и иногда необязательные книги; 20% читает обязательные, а часто и другие книги; для 7% учащихся чтение является любимым занятием. Учащиеся средних школ не обладают сформированным навыком использования услуг библиотек; чаще всего они читают популярную художественную и научную литературу. В печати их больше всего привлекают развлекательные материалы и материалы о спорте. Более развитые читательские навыки учащихся средних школ связаны со чтением газетных рубрик, связанных с культурой, чтением научно-популярных журналов и использованием образовательных компьютерных софтверов. Педагогические аспекты работы указывают на необходимость развития читательских навыков учащихся посредством обучения и в самостоятельной работе, а также на необходимость поощрять использование учащимися книг и современных средств информации в познавательных целях.

Ключевые слова: учащиеся средних школ, свободное время, читательские навыки, печать, интернет.